
 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-3-24-31>

 <https://orcid.org/0000-0002-0454-6065>

**КАБИШ Марина Юріївна**

кандидатка філологічних наук,  
Інститут професійної освіти НАПН України  
e-mail: marinkabysh@gmail.com

УДК 378.147

### **ОСОБЛИВОСТІ НЕПЕРЕРВНОЇ САМООСВИТИ ВИКЛАДАЧІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ДИСЦИПЛІН**

*Обґрунтовано позицію, що провідною формою вдосконалення педагогічної майстерності, яка полягає у засвоєнні, оновленні та поглибленні знань, узагальненні досвіду шляхом цілеспрямованої, системної самоосвітньої діяльності, спрямованої на саморозвиток та самовдосконалення особистості, задоволення власних інтересів та об'єктивних потреб освітньої установи є неперервна самоосвіта.*

*Виокремлено сутність понять «педагогічна майстерність викладача загальноосвітніх дисциплін закладу професійної освіти», «саморозвиток», «самоосвіта».*

*Висвітлено основні напрями розвитку педагогічної майстерності викладачів загальноосвітніх дисциплін закладу професійної освіти.*

*Охарактеризовано етапи процесу саморозвитку (що поєднує самоосвіту, самовиховання, та самовдосконалення) педагогічної майстерності викладача загальноосвітніх дисциплін закладу професійної освіти.*

*Зроблено висновки, що для гармонійного розвитку педагога, формування його прагнення, мотивації до духовної, професійної, загальнокультурної та фізичної досконалості необхідно: по-перше, проводити самоаналіз своєї поведінки, своїх особистих якостей, замислюватися про причини перемог та невдач; по-друге, виявляти слабкі сторони свого характеру та постійно працювати над ними; по-третє, постійно самовдосконалюватись і ніколи не зупинятися на досягнутому в процесі саморозвитку.*

**Ключові слова:** педагогічна майстерність; професійна освіта; загальноосвітня підготовка; неперервна самоосвіта; саморозвиток; викладач.

**Постановка проблеми.** Виклики і загрози, пов'язані зі збройною агресією росії проти України, процеси модернізації поставили систему освіти у нові умови. Сьогодні найбільш значущі проекти у сфері освіти спрямовані на удосконалення механізмів кадрового забезпечення галузі як найбільш значущого чинника, що впливає на якість освіти. Дедалі чіткіше формується вимога професійної готовності педагогічних кадрів самостійно керувати власною кар'єрою, визначати траєкторію свого професійного зростання, ставити реалістичні та досяжні цілі, переносити професійні навички в інші професійні середовища, бачити широкий спектр можливостей усередині освітньої організації та за її межами. У контексті ситуації особлива роль відводиться педагогічним кадрам, які формують вільну, конкурентоспроможну особистість за умов стратегічного розвитку освітньої організації. У даний час активізувався пошук нових можливостей для підвищення професійного рівня педагогів, створення та реалізації відповідних умов для їх професійного зростання, оскільки сучасний педагог професійної освіти має бути готовим змінювати своє педагогічне мислення, а також вміти розробляти шляхи подальшого безперервного професійного саморозвитку, адекватного сучасній парадигмі освіти.

Більшість дослідників у сучасному науковому дискурсі схиляються до думки, що провідною формою вдосконалення педагогічної майстерності, яка полягає у засвоєнні, оновленні та поглибленні знань, узагальненні досвіду шляхом цілеспрямованої, системної самоосвітньої діяльності, спрямованої на саморозвиток та самовдосконалення особистості, задоволення власних інтересів та об'єктивних потреб освітньої установи є неперервна самоосвіта. Незважаючи на підвищену увагу до якості освіти, професійний саморозвиток залишається особистою ініціативою кожного викладача.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Аналіз монографічної та періодичної літератури свідчить про те, що проблема педагогічної майстерності педагога, її формування та вдосконалення представлені у дослідженнях А. Гриценка, І. Зязюна, В. Ковальчука, О. Красницької, П. Лузана, О. Отич, В. Паламарчук, В. Семиченка, С. Сисоєвої, Н. Теличко та ін.

Самоосвітня діяльність посідає вагоме місце в підвищенні професійної майстерності педагогів. В даний час наука накопичила досить великий обсяг як наукових (теоретичних) досліджень, так і практичних розробок, в основі яких лежать дослідження структури та змісту педагогічної самоосвіти, принципів її організації, проектування самоосвітньої діяльності педагогів тощо. Нам близькі роботи вчених таких, як О. Андрєєва, С. Грищенко, Н. Гузій, О. Дубасенюк, А. Іванченко, В. Ільчук, Н. Клокар, Н. Мойсеюк, Г. Наливайко, Н. Сидорчук, які трактують питання самоосвіти в умовах безперервності освіти як феномен національної культури, як «свідомий, цілеспрямований процес особистісного та професійного вдосконалення, набуття систематичних знань у будь-якій галузі, що передбачає безпосередньо особисту зацікавленість того, хто навчається, в органічному поєднанні із самостійним вивченням матеріалу» [1].

Аналіз наукових праць свідчить, що питанням вдосконалення професійної майстерності педагогів приділялася значна увага науковців. Проте поза їх увагою залишилися питання щодо ролі неперервної самоосвіти викладачів загальноосвітніх дисциплін закладів професійної освіти для розвитку цієї інтегративної властивості особистості.

**Метою цієї статті** є ознайомлення з особливостями неперервної самоосвіти викладачів загальноосвітніх дисциплін закладів професійної освіти, метою якої є розвиток педагогічної майстерності.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Сучасне суспільство розвивається в умовах глобалізації та інформатизації. Зміни стосуються всіх сфер життєдіяльності людини, зокрема і освіти. У сучасному світі, який відрізняється швидкістю змін отримані теоретичні (базові) знання швидко застарівають, отже, успішність педагогічної діяльності викладача загальноосвітніх дисциплін закладу професійної освіти пов'язана не тільки з підготовкою у вузі, але і з його здатністю та готовністю до навчання протягом усього професійного життя.

Інакше кажучи, дані аспекти явно підкреслюють актуальність теми, а саме необхідність підвищення професійної майстерності викладача, його відповідності вимогам і тенденціям розвитку закладу професійної освіти.

Феномен професійної майстерності пов'язується із формуванням розвиненого підростаючого покоління, тому він займає важливе місце в педагогічній теорії та практиці та представляє інтерес для багатьох учених. Суть педагогічної майстерності полягає у особистості педагога, його вмінні виявити творчу ініціативу. Майстерність – це самореалізація особистості педагога у педагогічній діяльності, яка забезпечує саморозвиток особистості учнів, це синтез властивостей особистості педагога, необхідні реалізації педагогічної діяльності на високому рівні. Варто зазначити, що на сьогоднішній день представлено безліч досліджень, присвячених питанню професійної майстерності вчителя.

І. Зязюн визначив майстерність вчителя «як найвищий рівень педагогічної діяльності, як прояв творчої активності особистості педагога. Педагогічна майстерність – це комплекс особливостей особистості, який забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на основі рефлексії» [2].

У науково-педагогічній літературі даються такі визначення поняття «педагогічної майстерності»:

1) синтез особистісно-ділових якостей та властивостей вчителя, що визначають високу ефективність педагогічного процесу;

2) вищий рівень педагогічної діяльності, що виявляється у творчості вчителя, у постійному вдосконаленні мистецтва навчання, виховання та розвитку людини;

3) синтез розвиненого психолого-педагогічного мислення, системи педагогічних знань, навичок, умінь та емоційно-вольових засобів виразності, які у поєднанні з високорозвиненими якостями особистості педагога дозволяє йому успішно вирішувати навчально-виховні завдання.

Результати аналізу досліджень, присвячених проблемам розвитку педагогічної майстерності педагогів (І. Зязюн [2; 3], В. Ковальчук [4], О. Отич [5], Н. Теличко [6]), стали підґрунтям для власного трактування сутності поняття «педагогічна майстерність викладача загальноосвітніх дисциплін закладу професійної освіти» – це інтегративна комплексна властивість особистості, що ґрунтується на досконалій професійно-педагогічній компетентності, забезпечує високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності за рахунок синтезу знань, досвіду, цінностей і якостей педагога та виявляється у творчому розв'язанні професійно спрямованих завдань опанування учнями системою знань з дисципліни загальноосвітньої підготовки задля розвитку ключових компетентностей майбутніх кваліфікованих робітників [7].

Для розвитку педагога здатність вчитися все життя є базовою пріоритетною характеристикою діяльності. Парадигма безперервної освіти означає: освіта педагога стає формою його життя протягом усього періоду професійної діяльності, що дозволяє йому підтримувати свій високий прогностичний і проєктивний потенціал, високу професійну мобільність. «Досягнення висот педагогічної майстерності потребує максимальних особистих зусиль, енергії, природних нахилів і здібностей, великої працездатності і, чи не найголовніше, безмежного бажання стати педагогом-майстром» [8].

Розвиток педагогічної майстерності викладачів закладів професійної освіти є відносно самостійним педагогічним процесом підвищення професійно-педагогічної підготовленості та компетентності викладачів на базі засвоєння та поглиблення ними професійно-педагогічних знань, удосконалення педагогічної техніки, спрямований на забезпечення високої якості їхньої педагогічної діяльності та творчої самореалізації їх особистості. Сутністю процесу є оволодіння викладачами сукупністю науково-теоретичних, нормативних спеціальних, психолого-педагогічних знань, навичками та вміннями педагогічної техніки, що дозволяють їм якісно вирішувати планові (стратегічні та тактичні) ситуативні педагогічні завдання.

Професійний саморозвиток педагога є цілісний, багатокомпонентний особистісно та професійно значущий процес цілеспрямованої діяльності педагога з безперервного самоперетворення, свідомого управління своїм професійним розвитком, вибору цілей, шляхів та засобів професійного самовдосконалення, сприяє формуванню індиві-

дуального стилю професійної діяльності педагога. Саморозвиток сприяє сприйманню передового досвіду, власної самостійної діяльності та є засобом самопізнання та самовдосконалення.

Сутність професійного саморозвитку найповніше розкривається у його функціях: *цілеутворювальній* (визначальній ціннісно-смісловій орієнтації викладача), *рефлексивній* (стимулюючій самоосвіту викладача, роботу над собою, пошук та особистісну оцінку власного життєвого та педагогічного досвіду), *нормативній* (що зумовлює дотримання правових відносин), активної взаємодії (що визначає діяльність та активність викладача, запускає механізм саморозвитку). Аналіз функцій приводить нас до розуміння професійно – особистісного саморозвитку як взаємозв'язку наступних компонентів: самоусвідомлення – самооцінки – самоорганізації – самоврядування.

Для *самоусвідомлення* суттєвими характеристиками є: логічність міркувань та висновків з урахуванням практичного досвіду; поновлення знань про себе як фахівця та ідеальної моделі діяльності; взаємовідношення засвоєних знань із істинним ставленням особистості до себе та до оточуючих. Ґрунтовне розуміння себе, своїх прагнень, адекватна оцінка свого потенціалу лежать в основі розуміння професійної мети та послідовності її досягнення.

Найбільш суттєвими ознаками для *самооцінки* є: усвідомленість професійних якостей, незадоволеність недостатньо розвинутими якостями своєї особистості та бажання їх удосконалити. Становлення викладача як суб'єкта педагогічної діяльності означає усвідомлення особистісної цінності та змісту своєї діяльності. Самооцінка, таким чином, розглядається як один із компонентів професійно – особистісного саморозвитку та забезпечує здійснення рефлексивної функції.

В основі *самоорганізації* лежить координація навчально-практичних дій, контроль, коригування розвитку викладача як особистості та суб'єкта педагогічної діяльності. Методи професійної самоорганізації виступають водночас і засобами професійно-педагогічного самоствердження викладача, вираженням його самостійності, формування індивідуального стилю професійної діяльності. Професійна самоорганізація – це свідомий процес, що спрямовується метою і мотивами самоврядування викладача.

Для *самоврядування* характерно: прогнозування результатів своєї педагогічної діяльності, рефлексія своєї професійної діяльності. Самоврядування – це творчий процес, який характеризується послідов-

ною етапністю: аналіз діяльності, прогнозування, цілепокладання, формування критеріїв оцінки якості, прийняття рішень до дії, контроль, корекція. Самоорганізація є невід'ємною складовою професійної діяльності педагога, яка забезпечує її результативність. Самоорганізація реалізує функцію активної взаємодії.

Кожен з цих компонентів розвивається нерівномірно, проте зміни одного з них є умовою розвитку будь-якого іншого. Зупинка у саморозвитку призводить до нездатності адаптуватися до змін навколишнього світу, використовувати нові методи та технології, адекватно розв'язувати професійно-нальні та особистісні проблеми. Мотивування творчої активності у професійній сфері наближає індивідуальність педагога до рівня свідомої, активної, креативної педагогічної діяльності.

Студіювання науково-методичних джерел [9; 10; 11; 12] переконує, що розвиток педагогічної майстерності йде за двома основними напрямками, які тісно взаємопов'язані (рис. 1): розвиток педагогічної майстерності, керований ззовні і саморозвиток педагогічної майстерності, керований зсередини, і з боку самого викладача.

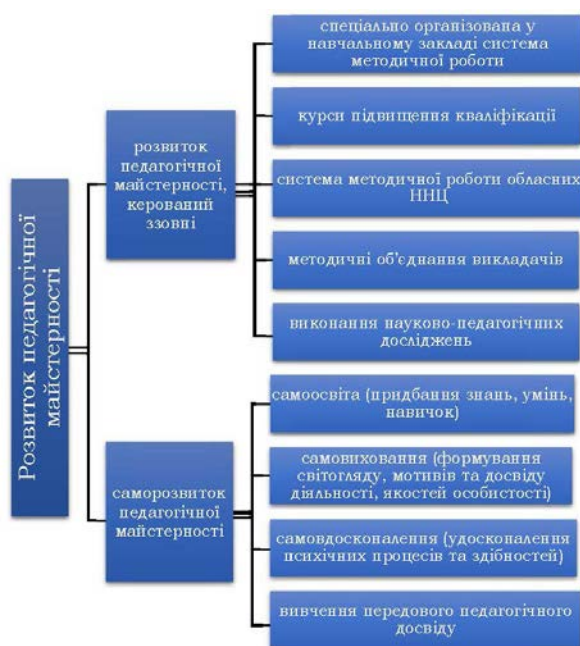


Рис. 1. Основні напрямки розвитку педагогічної майстерності викладачів

Наслідком впливу суспільства на особистість через суб'єктивну діяльність викладачів є виникнення свідомого прагнення до саморозвитку. Особистість, яка виступає об'єктом й суб'єктом становлення, орієнтується на те, щоб «зовнішні педагогічні впливи породжували в ній розуміння відмінностей між досягнутим і бажаним. Так, розвиток і саморозвиток у становленні особистості утворюють єдиний процес» [3].

Одним з вирішальних компонентів розвитку педагогічної майстерності викладачів загальноосвітніх дисциплін закладів професійної освіти є їхня «здатність до самоаналізу та коригування власної педагогічної діяльності з урахуванням програми професійного самовдосконалення» [13]. Для цього вони мають володіти знаннями дидактики і методики, навиками самоосвітньої діяльності, здатністю безперервно навчатися, вміннями застосовувати електронні засоби навчання та освітні ресурси, бути у постійному творчому пошуку тощо. Натомість у професійних стандартах педагогічних працівників закладів професійної освіти недостатньо представлено компонент самоосвіти.

Основним інструментом професійного зростання педагога та вдосконалення його майстерності виступає саморозвиток. Практично кожен викладач, який займається найпростішим аналізом своєї педагогічної діяльності, розуміє необхідність саморозвитку. Як справедливо зазначає В. Ільчук, «саморозвиток як процес породження нових досконаліших внутрішніх якостей, передбачає конструктивну перебудову поведінки та форми життєдіяльності в соціокультурному та професійному середовищі» [11].

Саморозвиток – це найвища форма самовираження особистості, в якій адекватно беруть участь усі фізичні та чуттєві сили людини; це вид творчої діяльності у процесі якої людина саморозвиваючись і самозмінюючись, створює матеріальні й духовні цінності суспільної і суб'єктивної значимості. Основними характеристиками саморозвитку виступають: внутрішнє пізнання необхідності, внутрішня свобода особистості, цілеспрямованість, самореалізація. Однією з найважливіших умов творчого саморозвитку педагога є формування в нього потреби у самоосвіті. Адже самоосвіта викладача – це запорука його майстерності, професійної компетентності. З огляду на це, у перебігу експериментальної роботи провідна роль у розвитку педагогічної майстерності викладачів загальноосвітніх дисциплін закладів професійної освіти відводилася їхній самоосвіті – основній формі професійного саморозвитку особистості педагога, що полягає в «засвоєнні, оновленні, поширенні й поглибленні знань, узагальненні досвіду шляхом цілеспрямованої, системної самоосвітньої роботи, спрямованої на саморозвиток та самовдосконалення особистості, задоволення власних інтересів і об'єктивних потреб освітнього закладу» [14].

Обговорення проблеми професійно-педагогічного саморозвитку за останні десятиліття збагатилося великою кількістю досліджень та практичних рекомендацій, у яких визначено зміст, принципи, форми та методи самоосвітньої діяльності: Н. Гузій [10], С. Гончаренко [15], С. Грищенко [14] та ін. Самоосвітній діяльності дорослих присвятили праці О. Андрєєва, С. Грищенко [14], Н. Гузій [10], В. Ільчук [11], Н. Клокар [12] та ін.

В «Українському педагогічному словнику» подано таке визначення самоосвіти: «Самоосвіта – освіта, яка набувається у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі. Самоосвіта є невід'ємною частиною систематичного навчання в стаціонарних закладах, сприяючи поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань. Основним засобом самоосвіти є самостійне вивчення літератури. Джерелами самоосвіти є також засоби масової інформації» [15, с. 296]. В «Енциклопедії освіти» виписано, що самоосвіта – це «...самостійна пізнавальна діяльність людини, спрямована на досягнення певних особистісно значущих освітніх цілей; задоволення загальнокультурних запитів, пізнавальних інтересів у будь-якій сфері діяльності, підвищення професійної кваліфікації тощо» [16, с. 798]. Тобто, у контексті нашого дослідження, самоосвіта викладачів загальноосвітніх дисциплін закладів професійної освіти є провідною формою особистісного саморозвитку, що полягає в «...засвоєнні, оновленні, поширенні й поглибленні знань, узагальненні досвіду шляхом цілеспрямованої, системної самоосвітньої роботи, спрямованої на саморозвиток особистості, задоволення власних інтересів і об'єктивних потреб освітнього закладу» [16, с. 117].

Самоосвіта викладача загальноосвітніх дисциплін – процес свідомої, самостійної, пізнавальної діяльності з метою вдосконалення педагогічної майстерності. Самоосвіта передбачає розвиток педагога як особистості та професіонала, сприяє підвищенню рівня його професійної компетентності та вдосконаленню професійно-особистісних якостей, педагогічних здібностей та практичних умінь.

Процес самоосвіти реалізується з урахуванням певних принципів: *принцип безперервності* передбачає, що успішність процесу самоосвіти реалізується тільки в безперервному процесі; *принцип цілеспрямованості* структурує процес оволодіння новими знаннями, визначає мету пізнання; *принцип науковості* – самоосвітня діяльність має ґрунтуватися на наукових працях, першоджерелах, на достовірній та перевіреній інформації; *принцип резуль-*

*тативності* відображає відповідність цілей самоосвіти можливостям їх досягнення; *принцип зв'язку теорії з практикою* контролює вироблення умінь та навичок на основі знань та уявлень; *принцип інтегрованості* передбачає взаємозв'язок всіх компонентів процесу самоосвіти, всіх елементів системи, зв'язок між системами; *принцип актуальності* відображає відповідність самоосвітньої діяльності реаліям сучасності.

Результативність розвитку педагогічної майстерності викладачів загальноосвітніх дисциплін закладів професійної освіти у значній мірі залежить від умінь працювати над собою, тобто від самовиховання. Самовиховання починається з усвідомлення та прийняття об'єктивної мети як суб'єктивного, бажаного мотиву своєї діяльності.

Самовиховання (англ. *Self-development*) означає «формування людиною своєї особистості відповідно до поставлених цілей» [17]. Самовиховання – формування світогляду, мотивів та досвіду діяльності, якостей особистості. Оскільки розвиток особистості – процес безперервний, що не має меж, то й самовиховання – «справа всього життя людини». Невдоволеність результатами своєї праці викликає у педагога потребу в змінах своєї професійної діяльності, а усвідомлення причин, що породжують педагогічні труднощі, спрямовує викладача до пошуку їхнього вирішення, сприяючи формуванню в педагога позитивної мотивації до роботи над удосконаленням своєї педагогічної майстерності.

Професійне самовдосконалення педагогів – це цілеспрямований та систематичний процес розвитку професійно-особистісних якостей, підвищення рівня професіоналізму та педагогічної майстерності відповідно до соціальних вимог, умов професійно-педагогічної діяльності та власної програми розвитку.

Необхідність розвитку у педагога комплексу взаємозалежних, динамічних, адаптивних якостей (здібностей) дозволяє віднести «самовдосконалення» до розряду складних, схильних до впливу зовнішніх і внутрішніх умов, процесів зміни якісного стану особистості педагога спрямованих на виконання вимог, що пред'являються професією.

Більшість вчених сходяться на думці, що професійне самовдосконалення залежить від таких складових як ціннісні орієнтації, особистісні смисли, цілепокладання, потреба в успіху та ін. Але визначальним компонентом є внутрішня потреба особистості саморозвитку.

Процес саморозвитку (що поєднує самоосвіту, самовиховання, та самовдосконалення) проводиться поетапно.

На *першому етапі* педагог, що зіткнувся з проблемами у своїй професійній діяльності, приходиться до усвідомлення необхідності самоосвіти, так як у нього виникає суперечність між наявними професійними знаннями та вміннями та їх недоліком для вирішення професійних проблем. Змінюючи та формулюючи професійні потреби викладача та його мотивацію, можливо, змінити зміст самоосвітньої роботи, ставлення до професійного зростання та, загалом, ставлення до педагогічної праці.

Усвідомлення необхідності самоосвіти приходиться через самопізнання, яке уможливає встановити рівень власних здібностей і можливостей щодо самоосвіти.

Способами професійного самопізнання є: виявлення, фіксація, аналіз, оцінка та прийняття. Засоби професійного самопізнання визначаються характером педагогічної праці. Аналіз власної діяльності, спілкування та особистості – це провідний засіб, який педагог практично використовує щодня, оцінюючи те, як йому вдалося провести заняття, свої досягнення та недоліки, емоційний стан, рівень своєї впевненості та багато іншого. У результаті такого аналізу вчитель досліджує власну особистість, визначає свої сильні та слабкі сторони, шукає причини можливих конфліктів.

Необхідною умовою професійного зростання викладача загальноосвітніх дисциплін є переоцінка своїх досягнень та невдач у педагогічній діяльності. Здійснюють її в процесі саморефлексії, як *наступного (другого) етапу* процесу професійного саморозвитку. Завдяки рефлексивній оцінці у викладача формується ставлення до себе як суб'єкта професійної діяльності. Розвинені рефлексивні процеси та здатність до рефлексування є необхідними умовами подолання егоцентричності мисленнєвої діяльності, коли проблема розглядається з однієї, нерідко – стереотипної точки зору. Тільки в тому випадку, коли викладач вміє подивитися на себе і на свої дії з боку, з позиції іншої людини, взяти до уваги різні точки зору, він може децентрувати своє творче мислення і подолати свої односторонні установки.

Засобами саморефлексії, можуть служити сучасні комунікаційні технології, самоаналіз педагогічної діяльності, рефлексія післядії, а також розуміння та самоконтроль у дії можливий через ведення викладацького блогу, щоденника заміток, банку відеозаписів та фрагментів комунікації з суб'єктами професійної діяльності; моніторинг наявних авторських програм та технологій

навчання, активна участь у семінарах-практикумах, майстер-класах та дистанційній самоосвіті.

Саморефлексію, як шлях до професійного самовдосконалення, можна розглядати через чотири стадії: сприйняття, осмислення, прийняття рішення, дія. Зміст професійно-педагогічної рефлексії визначається потребою у постійному розвитку, вдосконаленні та зростанні, які зумовлюють динаміку професійного становлення педагога. Наприкінці цього етапу педагог ставить собі мету та завдання з самоосвіти.

*Третій етап* – орієнтовний. Він полягає у формуванні професійних намірів, системи знань про саморозвиток особистості та її професійно-педагогічну спрямованість, освоєння алгоритму управління часовими ресурсами, розвиток умінь використання технологій організації часу у сфері професійної діяльності. Досягнення цих знань та умінь відбувається за допомогою оволодіння викладачем загальноосвітніх дисциплін педагогічною технологією тайм-менеджменту самоосвітньої діяльності, самопізнання своїх індивідуальних особливостей.

Завданнями педагогічної технології тайм-менеджменту самоосвітньої діяльності є:

- формування умінь використання тайм-менеджменту для самоосвітньої діяльності викладачів;
- ціннісно-сміслова спрямованість у освоєнні часу;
- застосування інноваційних методів самоорганізації викладачів загальноосвітніх дисциплін;
- формування готовності до використання технологій тайм-менеджменту в самоосвіті.

Зміст педагогічної технології тайм-менеджменту включає функціонування педагогічних засобів, які є продуктивними в освітній діяльності.

На *четвертому етапі* процесу самоосвіти педагог складає план своєї діяльності із самоосвіти, що включає: а) перелік знань й умінь, якими слід оволодіти; б) особистісно-професійні риси та якості, які потрібно розвинути; в) програму професійного саморозвитку (планування заходів, до яких варто долучитися у перебігу саморозвитку, передбачувані результати, строки виконання тощо).

На *п'ятому етапі* при визначенні форм, методів та засобів самоосвіти педагог обирає ті з них, які відповідають його потребам, можливостям та інтересам. При індивідуальній формі самоосвіти педагог самостійно здійснює вибір методів та засобів – джерелами знань може бути: література

(методична, науково-популярна, публіцистична, художня та ін.); телебачення; газети, журнали; інтернет; відео-, аудіо інформація на різних носіях. При колективних і групових формах самоосвіти йому надається можливість брати участь у роботі педрад, семінарів, творчих груп, професійних тренінгів, вебінарів, майстер-класів; заходах щодо обміну досвідом що пропонуються методичною службою (неформальна освіта); відвідувати театри, виставки, музеї, концерти, екскурсії, подорожі.

На шостому етапі процесу самоосвіти педагог безпосередньо здійснює свою власну діяльність із самоосвіти – ту, яку він спланував та визначив її зміст, форми, методи та засоби. Надання методичної допомоги на цьому етапі відбувається як навчання проводити самоаналіз і самооцінку отриманих результатів.

На сьомому – останньому – етапі самоосвіти педагог підводить результати своєї роботи. Тут йому надається методична допомога в оформленні результатів самоосвіти, а саме: надається можливість виступити на педраді чи семінарі за підсумками роботи та обміну досвідом, провести індивідуальну чи групову консультацію з теми самоосвіти; оформити методичні розробки та посібники, портфоліо щодо узагальнення передового педагогічного досвіду.

На всіх етапах самоосвіти педагог проводить самоконтроль та самооцінку.

Результатом цієї поетапної роботи із самоосвіти викладача загальноосвітніх дисциплін стають нові професійні знання, вміння та навички, застосування їх на практиці, набуті особисті якості та ціннісні орієнтації.

Підсумком процесу самоосвіти завжди є аналіз, оцінка та самооцінка ефективності виконання роботи, а також коригування педагогічної діяльності: запровадження нових педагогічних технологій, навчальних посібників; провадження проектної, дослідницької, інноваційної діяльності. Найбільших результатів педагог може досягти, якщо професійна самоосвіта: стає для нього постійною і особистісно значущою частиною роботи; є свідомим та цілеспрямованим процесом; охоплює всі сторони особистості і діяльності педагога та носить системний характер; стимулюється та отримує своєчасну допомогу та підтримку з боку колективу та методичної служби.

Завдяки тому, що в життя сучасної людини увійшли телекомунікаційні технології, у педагога з'явилася можливість займатися самоосвітою у будь-який час, у будь-якому місці, вибираючи будь-які способи і форми розвитку своєї педагогічної майстерності. За допомогою Інтернет-ресурсів та техно-

логій викладач загальноосвітніх дисциплін може пройти дистанційні курси для педагогів, взяти участь у конференціях, семінарах, конкурсах, взяти участь у роботі педагогічних форумів. Говорячи про мережеві ресурси, не можна не сказати про створення власних блогів та сайтів, на сторінках яких педагог може не лише ділитися своїми педагогічними ідеями, напрацюваннями, а й спілкуватися з колегами. Це не лише можливість використання якісних методичних розробок, створених іншими, а й можливість подання своїх матеріалів, участь у навчальних майстер-класах, а найголовніше – це можливість спілкування з людьми, які мають спільні інтереси.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Таким чином, для гармонійного розвитку педагога, формування його прагнення, мотивації до духовної, професійної, загальнокультурної та фізичної досконалості необхідно: по-перше, проводити самоаналіз своєї поведінки, своїх особистих якостей, замислюватися про причини перемог та невдач; по-друге, виявляти слабкі сторони свого характеру та постійно працювати над ними; по-третє, постійно самовдосконалюватись і ніколи не зупинятися на досягнутому в процесі саморозвитку.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з розробленням методики цілеспрямованого розвитку педагогічної майстерності викладачів загальноосвітніх дисциплін.

#### Список бібліографічних посилань

1. Хлебнікова Т.М. Самоосвіта як засіб розвитку професійної компетентності педагога. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка*: електронне наукове фахове видання. Харків, 2020. 8(15). URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/4722>.
2. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: монографія. Київ: Вища школа, 2004. 422 с.
3. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. Київ: МАУП, 2000. 309 с.
4. Ковальчук В.І. Сутність та структура педагогічної майстерності вчителя. *Вища освіта України*, 2011. Вип. 27. С. 210–223.
5. Отич О.М. Основи педагогічної майстерності викладача професійної школи: підручник. Кіровоград: Імекс-ЛТД. 2014. 208 с.
6. Теличко Н.В. Теорія і методика формування основ педагогічної майстерності майбутнього учителя початкових класів: монографія. Київ: Кондор, 2014. 522 с.
7. Кабиш М.Ю. Суть і структура педагогічної майстерності викладача загальноосвітніх дисциплін закладу професійної освіти. *Професійна педагогіка*, 2021. 2 (23), С. 108–118. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2021.23.108-118>.
8. Бабич О.О., Харченко І.М. Формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкової освіти у процесі навчання. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*, 2018. № 4. С. 7–12. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2098/2184>.

9. Бендерець Н.М. Розвиток педагогічної майстерності вчителів у процесі підвищення кваліфікації в умовах дистанційного навчання. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ: Ун-т менеджменту освіти, 2013. 200 с.
10. Гузій Н.В. Основи педагогічного професіоналізму: навч. посіб. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. 156 с.
11. Ільчук В.В. Педагогічні умови професійного саморозвитку викладачів фахових дисциплін у вищих аграрних навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця: Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського., 2016. 254 с.
12. Клокар Н.І. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти регіону на засадах диференційованого підходу: монографія. Київ: Ун-т менеджменту освіти, 2010. 528 с.
13. Тесляк В.М., Лузан П.Г., Шовкун Л.М. Основи педагогічної майстерності: навч. посіб. Київ: ДАК-КіМ, 2010. 240 с.
14. Грищенко С.В. Самовдосконалення особистості: монографія / за ред. Курлянд З.Н., Бужиної І.В. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2019. 188 с.
15. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
16. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень; АПН України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2009. 1736 с.
6. Telychko, N.V. (2014). The theory and methodology of forming the foundations of the pedagogical skillfulness of the intending primary school teacher: Monograph. Kyiv: Condor (in Ukr.)
7. Kabush, M. (2021). The essence and structure of the pedagogical skillfulness of teacher of general education disciplines at the professional education institution. *Professional Pedagogics*, 2(23): 108–118. Retrieved 30/05/2023, from <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2021.23.108-118> [in Ukr.].
8. Babych, O.O., Kharchenko, I.M. (2018). Forming the pedagogical skillfulness of the future teacher of primary education in the learning process. *Bulletin of Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University, Series: "Pedagogical Sciences"*, 4: 7–12. Retrieved 30/05/2023, from <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2098/2184> [in Ukr.].
9. Benderets, N.M. (2013). Developing teachers' pedagogical skillfulness in the process of the professional development in the conditions of distance education: Extended thesis of PhD dissertation in Pedagogy. Kyiv: University of Education Management [in Ukr.].
10. Huziy, N.V. (2004). Basics of the pedagogical professionalism: manual. Kyiv: M.P. Drahomanov NPU Publishing house [in Ukr.].
11. Ilchuk, V.V. (2016). Pedagogical conditions of the professional self-development of the professional disciplines teachers in higher agricultural educational institutions: Extended thesis of PhD dissertation in Pedagogy. Vinnitsya: M. Kotsyubynskyy Vinnitsya state ped. University [in Ukr.].
12. Klokar, N.I. (2010). Improving the qualifications of teaching staff in post-graduate education of the region on the basis of the differentiated approach: monograph. Kyiv: University of Management of Education [in Ukr.].
13. Teslyuk, V.M., Luzan, P.H., Shovkun, L.M. (2010). Basics of the pedagogical skillfulness: manual. Kyiv: State Academy of managing staff in culture [in Ukr.].
14. Hryshchenko, S.V. (2019). Self-improving the personality: monograph. In Kurlyand Z.N., Buzhyna I.V. (Eds.). Chernihiv: T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Collegium" [in Ukr.].
15. Honcharenko, S.U. (1997). Ukrainian pedagogical dictionary. Kyiv: Lybid' [in Ukr.].
16. Encyclopedia of education (2008). In V.H. Kremen' (Ed.). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukr.].
17. Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (2009). In V.T. Busel (Ed.). Kyiv, Irpin: Perun (in Ukr.)

#### References

1. Khlebnikova, T.M. (2020). Self-education as a means of developing teacher's professional competence. *Adaptive management: theory and practice. Ser.: Pedagogy: electronic scientific professional edition*, 8(15). Retrieved 30/05/2023, from <http://dSPACE.hnpu.edu.ua/handle/123456789/4722> [in Ukr.].
2. Zyazyun, I.A. (2004). Pedagogical skillfulness: monograph. Kyiv: Higher School [in Ukr.].
3. Zyazyun, I.A. (2000). Pedagogy of goodness: ideals and realities: science and method: Manual. Kyiv: MAUP (in Ukr.)
4. Kovalchuk, V.I. (2011). The essence and structure of teacher's pedagogical skillfulness. *Higher education of Ukraine*, 27: 210–223 [in Ukr.].
5. Otych, O.M. (2014). Basics of the pedagogical skillfulness of the professional school teacher: textbook. Kirovohrad: Imex-LTD (in Ukr.)

#### KABYSH Maryna

PHD of Philological Sciences,

Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

#### PECULIARITIES OF CONTINUOUS SELF-EDUCATION OF GENERAL EDUCATION SUBJECTS TEACHERS

The position was grounded that the leading form of improving the pedagogical skillfulness consisting in assimilating, renewing and deepening knowledge, generalizing the experience through purposeful, systematic self-education activities aimed at self-development and self-improvement of the personality, satisfying teacher's own interests and the objective needs of the educational institution, is continuous self-education.

The essence of the concepts of "pedagogical skillfulness of a teacher of general education disciplines of the professional education institution", "self-development", "self-education" was highlighted.

The main directions of developing the pedagogical skillfulness of teachers of general education disciplines of the professional education institution were highlighted.

The stages of the process of self-developing (combining self-education and self-improvement) of the pedagogical

mastery of the teacher of general education disciplines at the professional education institution were characterized.

It was concluded that for the harmonious development of the teacher, the formation of their desire, motivation for the spiritual, professional, general cultural and physical perfection, it is necessary to do the following: first, to conduct self-analysis of own behavior, own personal qualities, to think about the reasons for victories and failures; secondly, to identify the weak points of own character and constantly work on them; thirdly, to constantly improve oneself and never stop at the achieved level in the process of self-development.

**Keywords:** pedagogical skillfulness; professional education; general education training; continuous self-education; self development; teacher.

Одержано редакцією 20.07.2023  
Прийнято до публікації 12.08.2023